

VEZNÎ

ğer kaybına uğramaz. Bu sebeple bütün keyfî malların fiyatı birim fiyatla malın hacminin çarpımı üzerinden hesaplanabilir. Keyfî, adedî ve bölündüğünde değer kaybı ortaya çıkmayan veznî mallar, gerek toplam miktar üzerinden fiyat belirtilip gerekse toplam miktar belli olmadan sadece birim fiyatı belirlenerek satılabilir (*Mecelle*, md. 223). Toplam miktar belirtilerek satılan bu tür bir malın teslim sonrası eksik çıktığı anlaşılırsa bu durumda müşteri ya akdi fesheder veya mevcut miktarı birim fiyat üzerinden yani semenden hissesiyle alır. Fazla çıkarsa bu defa fazlalık satıcıya aittir, ona geri verilir. Zira bu tür veznî mallar teknik anlamda veznîdir; akid belirli bir ağırlıktaki mal üzerinde gerçekleştirildiğinden akde konu olan miktarla fazlalık belirli birim hesabı yapılarak birbirinden ayrılabilir. Ancak bölünmesi sebebiyle değer kaybına uğrayan veznîlerde ise satış, malın bütünü için bir fiyat verilerek yapılmışsa akid sonrası malın miktarının akidde belirtilenden eksik geldiğinin anlaşılması durumunda müşteri ya akdi fesheder veya malı olduğu gibi akiddeki fiyat (semen) üzerinden kabul eder. Fazla olması durumunda da fazlalık müşteriye aittir (*Mecelle*, md. 224). Yine böyle bir mal semeni birim fiyat üzerinden belirlenerek satıldığında teslim sonrası mal belirtilenden eksik veya fazla çıkarsa müşteri ya akdi fesheder veya birim fiyatla yeni ağırlığın çarpımıyla hesaplanacak yeni semeni kabul eder (*Mecelle*, md. 225-226). Zira bu mal fiyatla ağırlığın çarpımı sonucu fiyatı belirlenen teknik anlamda veznî bir nesne değildir; bölündüğünde değer kaybına uğrar ve akdin konusu ile fazlalık veya eksikliğin değeri akidde belirtilen standart birim fiyat üzerinden kendiliğinden belli olmadığı için anlaşmazlığa yol açabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "vzn" md.; Cessâs, *el-Fuṣūl fi'l-uṣūl* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), Küveyt 1414/1994, IV, 247, 256; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, V, 106-108; Serahsî, *el-Meb-sûṭ*, Beyrut 1414/1993, XII, 173, 182-183; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, Beyrut 1401/1981, XIV, 29; Muvaḥḥakkuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, IV, 141, 145, 148, 161, 235; Nevevî, *Ravzatü't-ṭâlibin*, Beyrut 1405, III, 380; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Haccî v.dğr.), Beyrut 1414/1994, V, 10, 120, 171, 177, 294, 514; VI, 30, 168, 198, 204, 281; VII, 197-198, 199, 248, 250, 376; VIII, 22, 288, 312-313, 326; IX, 42, 62, 282, 297-298; Beyzâvî, *En-vârü't-tenzil* (nşr. M. Abdurrahman el-Marâşlî), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), III, 208; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, VI, 345; VII, 13-14, 16, 72; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-meṭâlib* (nşr.

M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, II, 87; İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'ri-fe), V, 306; VI, 128, 140-141, 169; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye ʿale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328 → Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 20-21, 54, 97, 134, 144, 501; IV, 92; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muhtâr* (Kahire), V, 149, 176-177; *Mecelle*, md. 134, 223-226, 273, 1119; Ali Haydar, *Dü-rerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 643; "Veznî", *Mv.F.*, XLIII, 136-138.

HASAN HACAK

VEZZÂNÎ

(الوزاني)

Ebü Abdillâh (Ebû İsâ) Muhammed el-Mehdî b. Muhammed b. Muhammed el-Hasenî el-İmrânî el-Vezzânî el-Fâsî (1850-1923)

Mâlikî fakihî.

Fas'ın kuzeyindeki Vezzân şehrinde doğdu. Soyu Hz. Hasan'ın torunlarından İmrân b. Yezîd b. Abdullah'a ulaşır. Vezzân'da babasından, Muhammed et-Tıtvânî ve Ahmed b. Arabî el-Küreffî'den kıraat dersleri alan Vezzânî, Ebû Muhammed Abdüsselâm, Ahmed b. Hassûn el-İmrânî ve Muhammed es-Savvâf'tan çeşitli ilimler tahsil etti. Ardından Fas şehrine gitti. Orada dönemin önde gelen eğitim kurumu Câmîu'l-Karaviyyîn'de temel hadis metinleriyle Mâlikî fıkhi ve usulüne dair eserleri, ayrıca Venşerîsî'nin *el-Mi'yar*'ını okudu. Kıraat derslerini Faslı hocası Ebû Sâlim Abdullah el-Bekrâvî'den tamamlayıp icâzet aldı. Daha sonra Abdullah b. İdrîs el-Vedgîrî el-Bedrâvî, Muhammed b. Medenî Gennûn, Muhammed b. Abdurrahman el-Alevî el-Hasenî, Mehdî b. Muhammed İbnü'l-Hâc es-Sülemî, Muhammed b. Muhammed el-Makkarî ez-Zemahşerî, Muhammed b. Abdülvâhid İbn Süde el-Cellûd, Fas Kadısı Muhammed Hamîd b. Muhammed b. Bennânî, Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, Muhammed b. Kâsım el-Kâdirî, Mehdî b. Tâlib İbn Süde ile kardeşleri Ömer İbn Süde ve Ahmed İbn Süde gibi âlimlerden ders okudu. Fransızlar'a karşı mücadelesiyle tanınan Moritanyaî âlim Mâülayneyn Muhammed Mustafa el-Kalkamî eş-Şinkitî'den icâzet aldı. Hocalarından Muhammed b. Medenî Gennûn, Karaviyyîn'deki islahatçı düşüncenin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi. Özellikle yaygın tasavvuf anlayışının bid'at olduğu, gerilemeye yüz tutmuş müftülük makamının ictihadla yeniden canlandırılması gerektiği yönündeki fikirleriyle ön plana çıkmaktaydı. Hocası Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî de benzer görüşlere sahipti.

Vezzânî, eğitimini tamamladıktan sonra ders ve fetva vermeye başladı; yaşadığı dönemde Fas toplumunun sorunlarıyla ilgilendi. Yetiştirdiği çok sayıdaki öğrencileri arasında Muhammed Sâdik b. Tâhir, Sâlih el-Aselî, Muhammed en-Neccâr, Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Abdülhafız b. Muhammed Tâhir el-Fâsî ve Muhammed Mahlûf zikredilebilir. 29 Muharrem 1342'de (11 Eylül 1923) Fas şehrinde vefat eden Vezzânî'nin kabri Bâbüfütûh dışındaki Ravzatü'sşâmiyyîn'dedir. Vezzânî'nin ilmî otoritesi ve toplumda kazandığı saygınlık, Fas Alevî Hükümdarı Sultan Abdülazîz'e (1894-1908) danışmanlık yaptığı şeklinde yorumlara sebep olmakla birlikte (Terem, s. 60) o döneme ait kaynaklarda bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Fransızlar'ın askerî, ekonomik ve idarî reform taleplerini değerlendirmek üzere Şubat 1905'te kurulan ve âlimlerle tâcirlerden oluşan Meclisü'l-a'yân'da üyelik yapmış, aynı yıl halkın Fransız reformlarına karşı tepkisini değerlendirmek amacıyla Tunus, Cezayir ve Tanca'ya gönderilmiştir.

Fas'ın siyasî istikrarsızlık, sömürgecilik ve modern hayata geçiş döneminin sorunlarıyla yüzleştiği çalkantılı bir dönemde yaşayan Vezzânî eserlerinde bu tür konulara geniş yer verir ve kendi dönemine kadar gelen Mâlikî nevâzil geleneğine öncülük eder. Bu sebeple kitaplarında ele aldığı konular ve fetvaları, hem Mâlikî mezhep birikiminin yeni sorunları çözmedeki potansiyelini hem de hukuk-sosyal realite ilişkisini ortaya koyan önemli belgelerdir. Eserlerini dönemin hararetli siyasî ve ilmî tartışmalarının gölgesi altında kaleme alan Vezzânî, bir yandan kendi islah düşüncesini açıklarken bir yandan da reform taraftarlarının taleplerine karşı toplumsal problemlere mezhep içerisinde cevaplar üretmek alternatif bir yol ortaya koymaya çalışmıştır. Öte yandan gençlik yıllarını geçirdiği Vezzân şehrinin Abdullah b. İbrâhim el-İdrîsî'nin (ö. 1089/1678) kurduğu Vezzânîyye tarikatının merkezi olması onun erken yaşlardan itibaren tasavvuf kültürüyle yetişmesini sağlamış, bu durum daha sonraki faaliyetlerini ve çalışmalarını etkilemiştir. Eserlerinde bulunduğu bölgede devam edegelen bazı tarikat âdetlerini, zikir halkalarını ve velîleri ziyareti savunması onun bu kültürün içinden gelmesiyle yakından ilgilidir. Muhammed Abdüh'un çalışmalarından etkilenen Faslı bazı ilim adamlarının evliyaya tevessül gibi konularda kendisine yönelttiği sorulara *el-Mi'yar*'da cevap vermesi de bunu gös-

termektedir. Ancak Vezzânî tarikat âdâbının şer'î çerçeve içinde kalması gerektiği hususunda ısrarcı olmuştur.

Eserleri: 1. *el-Mi'yârü'l-cedid*. Mâlikî fikh ansiklopedisi niteliğindeki eserin tam adı *en-Nevâzilü'l-cedidetü'l-kübrâ fî mâ li-ehli Fâs ve ğayrihim mine'l-bedvi ve'l-kurâ el-müsemâmâ bi'l-Mi'yâri'l-cedidi'l-câmi'i'l-mu'rib 'an fetâva'l-müte'ahhîrin min 'ulemâ'i'l-Mağrib'* dir (I-XI, Fas 1328; nşr. Ömer b. Abbâd, I-XII, Rabat 1417-1421/1996-2000). Vezzânî bu eserini Venşerîsî'nin *el-Mi'yâr*'ının devamı mahiyetinde yazmış, onun döneminden kendi zamanına kadar yaşamış Mağrib Mâlikîleri'nin nevâzil türü eser ve fetvalarını derlemiştir. Eserde yer alan konular ve bunlara verilen cevapların, karşılaşılan yeni meselelere çözüm sunacak bir nitelik taşıdığı kitabın girişinde ima eden Vezzânî, çalışmasına *el-Mi'yârü'l-cedid* adını vermekle kendini döneminin Venşerîsî'si olarak gördüğünü ileri sürmektedir. *Muhtaşarü'l-Halîl*'in konu başlıkları esas alınarak düzenlenen eserde Mağrib Mâlikîliği'ne ait nevâzilin yanı sıra müellife ve diğer bazı âlimlere ait bazı eserler de bütünüyle nakledilmiştir. Daha çok 1008-1317 (1600-1900) yılları arasında yaşamış âlimlerin fetvalarını ihtiva eden eserin büyük kısmı Vezzânî'nin kendi fetvalarından oluşur. Kitabın bir bölümü, Jacques Berque tarafından *Les nawâzil el-Muzârâ'a du Mi'yâr al-Wazzânî* adıyla Fransızca'ya tercüme edilmiştir (Rabat 1940). Muhammed el-Hafzâvî, *et-Taṭbîku'l-makâşidî fi fıkhi'l-emvâl min hilâlî'l-Mi'yâri'l-cedid el-mu'rib 'an fetâva'l-müte'ahhîrin min 'ulemâ'i'l-Mağrib* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (2009, Sîdî Muhammed b. Abdullah Üniversitesi, Sais / Fès). 2. *el-Minehu's-sâmiye fi'n-nevâzili'l-ıkhhiyye* (I-IV, Fas 1318-1319; I-IV, Rabat 1992-1993). *en-Nevâzilü's-şuğrâ* olarak da bilinen eser *el-Mi'yârü'l-cedid*'den yirmi yıl kadar önce yazılmıştır. Müellife ait fetvaların yanı sıra hocalarının ve Venşerîsî'den sonraki dönemde yaşamış Mağribli âlimlerin nevâzillerini de içerir. 3-4. *Şerhu 'Ameliyyâti Fâs*. Vezzânî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Abdülkâdir el-Fâsî'nin Fas'taki örfî uygulamaları içeren *el-'Amelü'l-Fâsî* adlı 300 beyitlik manzumüne iki şerh yazmıştır. Bunların ilki, meseleleri genişçe ele aldığı *Şerhu 'Ameliyyâti Fâs el-kübrâ: eş-Şifâ' ellezî lâ yuğâdiru seḳamen velâ be'sen* adlı şerhtir. Diğerinin adı *Şerhu 'Ameliyyâti Fâs eş-şuğrâ: Tuḥfetü ekyâsi'n-nâs bi-şerhi 'Ameliyyâti Fâs olup* (Fas 1333; nşr.

Hâşim Alevî el-Kâsımî, Rabat 1422/2001) ilkinin özeti niteliğindedir. 5. *el-Kevâkibü'n-neyyâre ve'l-cevâhirü'l-muḥtâre 'alâ şerhi'l-Mürşidi'l-mu'in li's-şeyḫ Meyyâre* (I-II, Fas 1322). Mâlikî fakihî Meyyâre'nin, hocası İbn Âşir'in *el-Mürşidü'l-mu'in* adlı ilmihaline *ed-Dürrü's-semîn* adıyla yazdığı şerh üzerine kaleme alınan bir hâşiyedir. Eserin sonunda müellifin çeşitli konulara dair üç risâlesi yer almaktadır. 6. *Tuḥfetü'l-huzzâk bi-neşri mâ tazammenethu Lâmiyyetü'z-Zekḳâk*. Zekḳâk'ın İslâm muhakeme usulüne dair kasidesinin İbn Süde et-Tâvüdü tarafından yazılan şerhinin hâşiyesidir (asıl metin ve şerhle birlikte, Fas 1301, 1308, 1315, 1325, 1327, 1334, 1341). 7. *Hâşiye 'alâ şerhi't-Turfe fi nazmi elkâbi'l-ḥadîş* (Fas, ts.). Muhammed Arabî b. Yûsuf el-Fihri el-Fâsî'nin hadis usulüne dair manzum eserine Muhammed b. Abdülkâdir el-Fâsî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir. 8. *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Süde et-Tâvüdü 'alâ Tuḥfeti İbn 'Âşım* (I-III, Fas 1308-1310, 1316, 1330). Ebû Bekir İbn Âşım el-Girnâti'nin Mâlikî fıkhiyla ilgili *Tuḥfetü'l-ḥukâm fi nuketil-'uḳûd ve'l-aḥkâm* adlı manzum eseri için İbn Süde tarafından kaleme alınan şerhin hâşiyesidir. 9. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mekkûdi li-Eltiyyeti İbn Mâlik* (I-II, Fas 1318). 10. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Bûri 'alâ Manzûmeti İbn Kîrân fi'l-mecâz ve'l-isti'âre min 'ilmi'l-be-yân* (Fas 1299, 1324; Rabat 1347; Beyrut 2008, *el-İsti'âre* adıyla). 11. *Hâşiye 'alâ Mübrizi'l-kavâ'id-i'râbiyye mine'l-Ḳaşideti'l-micrâdiyye li'r-Resmûki* (farklı tarihlerde bölümler halinde yayımlanmıştır, Fas 1294, 1311, 1312, 1323; Dimaşk 2008). 12. *İzâhu'l-mesâliki'l-ḥafiyeye ile'l-fütûḫâti'l-kayyûmiyye* (Fas 1298, 1309). Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ahmed es-Sûdânî'nin İbn Âcurrûm'un *el-Muḳaddimetü'l-Âcurrûmiyye*'sine yazdığı şerhin hâşiyesidir. 13. *Fihrist* (Fas 1314). 14. *en-Nuşḫu'l-ḥâlîş li-kâffeti'l-müslimîn bi't-tevevessül ileyhi te'âlâ bi-aşfiyâ'ihî'l-muḳarrebîn* (Fas 1870). Hz. Peygamber'e ve evliyaya tevessülün câiz olmadığı yolunda biri Muhammed Mûsâ'ya, diğeri Muhammed Abduh'a ait iki fetvaya cevap mahiyetindedir. 15. *Fî Cevâzi'z-zikr ma'a'l-cenâze ve ref'i's-şavt bi'l-heylele* (Fas, ts.). Rehûnî'nin cenaze merasimlerinde sesli bir şekilde zikir yapılmasının bid'at olduğunu ileri süren eserine reddiye olarak yazılmıştır. 16. *Buğyetü't-tâlibi'r-râğibi'l-kâşid fi ibâḫati şalâti'l-'id fi'l-mesâcid* (Fas 1895; *el-Mi'yârü'l-cedid* içinde, Rabat 1417/1996, I, 579-599). 17. *es-Sey-*

fü'l-meslûl bi'l-yedi'l-yümnâ li-ḳa'ci re'si İbn Mühennâ (Fas 1324). Mutasavvîf olduğunu iddia eden İbn Mühennâ'nın özellikle Mağrib âlimlerine ve faziletli kişilere hakaret içeren *Hâşiye 'alâ Şeyḫ el-Vertelânî* adlı eserine reddiyedir. 18. *Risâletü'n-naşr li-kerâheti'l-ḳabz ve'l-iḫtiçâc 'alâ men nâze'a fihâ fi şalâti'l-farż* (Fas 1316; Titvân 1389/1969; *el-Mi'yârü'l-cedid* içinde, Rabat 1417/1996, I, 280-357). Ebû Abdullah el-Misnâvî'nin farz namazlarda ellerin bağlanması gerektiği yolundaki görüşüne reddiye amacıyla yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vezzânî, *en-Nevâzilü'l-cedidetü'l-kübrâ: el-Mi'yârü'l-cedid*, [baskı yeri yok] 1328, I, 1-3; a.e. (nşr. Ömer b. Abbâd), Rabat 1417-21/1996-2000, I, 14, 280-347, 579-599; IV, 641-646; IX, 204-230; XII, 626 vd., 677; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 5-11; a.mlf., *Tuḥfetü ekyâsi'n-nâs bi-şerhi 'Ameliyyâti Fâs* (nşr. Hâşim el-Alevî el-Kâsımî), Rabat 1422/2001, neşredenin girişi, s. 7-8; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1915-1917; K. Brown, "Profile of a Nineteenth-Century Moroccan Scholar", *Scholars, Saints and Sufis* (ed. N. R. Keddie), Berkeley-Los Angeles 1972, s. 139-146; E. Burke III, "The Moroccan Ulama 1860-1912: An Introduction", a.e., s. 103, 115-123; a.mlf., *Prelude to Protectorate in Morocco: Precolonial Protest and Resistance: 1860-1912*, Chicago 1976, s. 81-85, 86; Menûni, *Mezâhiru yakazati'l-Mağribi'l-ḥadîş*, Beyrut 1405/1985, II, 203, 327-328, 335-338; İdris b. Mâhi el-İdrîsî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-matbû'âti'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 165, 363-365; Allâf el-Fâsî, *el-Ḥarekâtü'l-istiḳlâlîyye fi'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1993, s. 106-107; M. Felâh el-Alevî, *Câmi'u'l-Ḳaraiyyûn ve'l-fikrû's-Selefi: 1873-1914*, Dârülbeyzâ 1994, s. 127-129; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Sellü'n-nişâl li'n-niḫâl bi'l-eşyâḫ ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûḫ* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 29-31; Muhammed el-Kâdirî - Muhammed Melşûş, *Fihrisü'l-matbû'âti'l-haceriyyeti'l-Mağribiyye*, Dârülbeyzâ 2004, s. 32, 39, 102-106, 153, 180, 186-187; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye fi ḫabakâti'l-Mâlikîyye* (nşr. Ali Ömer), Kahire 1428/2007, II, 496-497; E. Terem, *The New Mi'yâr of al-Mahdi al-Wazzânî: Local Interpretation of Family Life in Late Nineteenth-Century Fez* (doktora tezi, 2007), Harvard University, s. 1, 8, 30-31, 39-40, 60, 61; a.mlf. - S. D. Powers, "From the Mi'yâr of al-Wanşarîsî to the New Mi'yâr of al-Wazzânî: Continuity and Change", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XXXII, Jerusalem 2007, s. 236-237; P. Mispoulet, "al-Mi'yâr al-Djadid 'La nouvelle pierre de touche des fatwâs' du Faqih al-Mahdi al-Ouazzani al-'Imrânî", *RMM*, XXIV (1913), s. 301-303; Rahma Bourqia, "Droit et pratiques sociales, les cas des Nawâzil au XIXe siècle", *Hespêris Tamuda*, XXXV/2, Rabat 1997, s. 131-145; Cum'a Mahmûd ez-Züraykî, "İtlâletün 'alâ kitâbi'l-Mi'yâri'l-cedid li'l-Vezzânî fi tab'atihî'l-cedide", *Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, sy. 21, Trablus 2004, s. 114; Mohamed el-Man-sour, "Wazzâniyya", *EI²* (İng.), XI, 201-202.

